

CENTRUM MEDYCZNE
KSZTAŁCENIA
PODYPLOMOWEGO

Program specjalizacji w dziedzinie

TOKSYKOLOGII

dla osób posiadających tytuł zawodowy magistra lub magistra inżyniera uzyskany na kierunku studiów w zakresie: biologia, biotechnologia, chemia, dietetyka, technologia chemiczna, inżynieria środowiskowa, ochrona środowiska, technologia żywności i żywienia człowieka

Zatwierdzam
z upoważnienia Ministra Zdrowia
Piotr Bromber
Podsekretarz Stanu
/dokument podpisany elektronicznie/
16-11-2023 r.

Warszawa 2023

Program szkolenia specjalizacyjnego opracował zespół ekspertów:

1. Dr n. med. Marek Wiśniewski – konsultant krajowy w dziedzinie toksykologii klinicznej - Przewodniczący Zespołu;
2. Prof. dr hab. Sylwia Małgorzewicz – przedstawiciel konsultanta krajowego;
3. Dr hab. Bartosz Wielgomas, prof. GUMed – przedstawiciel konsultanta krajowego;
4. Dr hab. Marek Wiergowski - przedstawiciel Polskiego Towarzystwa Toksykologicznego
5. Dr n. med. Sebastian Rojek – przedstawiciel Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego.

I. ZAŁOŻENIA ORGANIZACYJNO-PROGRAMOWE

A. Cele szkolenia specjalizacyjnego

Celem szkolenia specjalizacyjnego w dziedzinie toksykologii jest uzyskanie oraz pogłębienie wiedzy i umiejętności uzyskanych podczas studiów i w trakcie dotychczasowej praktyki zawodowej, a także nabycie nowej wiedzy zgodnie z rozwojem tej dziedziny nauki i praktyki, niezbędnych w wykonywaniu czynności zawodowych według najwyższych standardów. Dodatkowym celem jest ujednoczenie kwalifikacji polskich toksykologów z kwalifikacjami toksykologów z terenu krajów członkowskich Unii Europejskiej.

W dążeniu do osiągnięcia tych celów zakłada się uzyskanie przez osobę realizującą szkolenie specjalizacyjne pełnego zakresu wymaganej wiedzy oraz wymaganych umiejętności praktycznych, określonych w programie specjalizacji.

Ponadto założeniem szkolenia specjalizacyjnego jest rozwijanie pożądanых cech osobowości osoby realizującej szkolenie specjalizacyjne, kształtowanie postaw etycznych, wypracowanie obowiązku ciągłego samokształcenia, poszerzania i pogłębiania umiejętności teoretycznych i praktycznych, oraz wprowadzania nowych osiągnięć do praktyki zawodowej.

B. Uzyskane kompetencje zawodowe

Osoba specjalizująca się w dziedzinie toksykologii dla dziedzin mających

zastosowanie w ochronie zdrowia po otrzymaniu tytułu specjalisty uzyska szczególne kwalifikacje umożliwiające:

- 1) udział w pracach zespołów oceniających ryzyko wystąpienia skutków zdrowotnych w wyniku narażenia na czynniki chemiczne występujące w środowisku życia, w środowisku pracy i w żywności;
- 2) pracę w zespołach oceniających i interpretujących wyniki oznaczeń stężeń czynników toksycznych w środowisku na podstawie istniejących danych literaturowych.

Ponadto specjalista w dziedzinie toksykologii będzie uprawniony do:

- 1) pracy w laboratoriach analitycznych wykonujących pomiary stężeń czynników toksycznych w środowisku i w żywności;
- 2) prowadzenia działalności gospodarczej w dziedzinie toksykologii;
- 3) pracy w agencjach rządowych oraz lokalnej administracji różnych szczebli, zajmujących się np. rejestracją żywności lub kosmetyków;
- 4) pracy w pionie sanitarno-epidemiologicznym, pionie ochrony środowiska i działach bezpieczeństwa i higieny pracy.

C. Sposób organizacji szkolenia specjalizacyjnego

Szkolenie specjalizacyjne prowadzone jest zgodnie z programem szkolenia specjalizacyjnego i kończy się egzaminem. Kierownik specjalizacji na podstawie programu przygotowuje indywidualny plan szkolenia określający warunki i przebieg szkolenia zapewniający opanowanie wiadomości i nabycie umiejętności praktycznych określonych w programie szkolenia specjalizacyjnego. Szkolenie specjalizacyjne realizowane jest w ramach modułów specjalizacji z wykorzystaniem form i metod kształcenia przewidzianych dla tych modułów. Odbywa się poprzez uczestniczenie w kursach, samokształcenie drogą studiowania piśmiennictwa, przygotowanie pracy pogłądowej lub oryginalnej oraz nabywanie doświadczenia w wyniku realizacji zadań praktycznych w miejscu pracy.

II. CZAS TRWANIA SZKOLENIA SPECJALIZACYJNEGO

Szkolenie specjalizacyjne w dziedzinie toksykologii trwa 3 lata i obejmuje:

- 1) 5 modułów trwających łącznie 216 godzin, w tym:

- a) 5 kursów specjalizacyjnych w wymiarze 216 godzin,
- 2) kurs specjalizacyjny jednolity w wymiarze 16 godzin,
- 3) staż podstawowy trwający 4776 godzin wykonywania czynności zawodowych zgodnych z programem specjalizacji, realizowany w miejscu pracy.

Staż podstawowy realizowany jest w miejscu pracy lub miejscu, do którego specjalizujący został oddelegowany celem jego odbycia. Do takich miejsc należą wyższe uczelnie, instytuty naukowo-badawcze zajmujące się oceną toksyczności, oceną narażenia na czynniki toksyczne w środowisku życia lub w środowisku pracy lub prowadzące badania z zakresu programu specjalizacji.

Plan kształcenia Moduły, kursy specjalizacyjne	Liczba dni	Liczba godzin
MODUŁ I		
Toksykologia ogólna - medyczne podstawy toksykologii. Wprowadzenie do toksykologii narządowej		
Kurs specjalizacyjny: 1. Toksykologia ogólna - medyczne podstawy toksykologii. Wprowadzenie do toksykologii narządowej.	10	80
MODUŁ II		
Toksykologia środowiskowa		
Kurs specjalizacyjny: 1. Toksykologia środowiskowa	5	40
MODUŁ III		
Toksykologia żywności		
Kurs specjalizacyjny: 1. Toksykologia żywności	5	40
MODUŁ IV		
Wprowadzenie do toksykologii klinicznej i sądowej		
Kurs specjalizacyjny: 1. Wprowadzenie do toksykologii klinicznej i sądowej	5	40

Plan kształcenia Moduły, kursy specjalizacyjne	Liczba dni	Liczba godzin
MODUŁ V		
Wybrane zagadnienia prawno-organizacyjne. Zasady systemu zapewnienia jakości		
Kurs specjalizacyjny: 1. Wybrane zagadnienia prawno-organizacyjne. Zasady systemu zapewnienia jakości	2	16
Łącznie czas trwania kształcenia w ramach wszystkich modułów	27	216
Kurs specjalizacyjny jednolity: Prawo medyczne	2	16
Staż podstawowy	597	4776
Samokształcenie	40	320
Łącznie czas trwania kształcenia specjalizacyjnego	666	5328
Urlopy wypoczynkowe	78	624
Dni ustawowo wolne od pracy	39	312
Łącznie czas trwania szkolenia specjalizacyjnego	783	6264

III. SZCZEGÓŁOWY ZAKRES WIEDZY TEORETYCZNEJ I WYKAZ UMIEJĘTNOŚCI PRAKTYCZNYCH

A. Zakres wymaganej wiedzy teoretycznej będącej przedmiotem szkolenia specjalizacyjnego

Oczekuje się, że osoba specjalizująca się po ukończeniu szkolenia specjalizacyjnego wykaże się wiedzą obejmującą następujące obszary:

- 1) cele i zadania toksykologii;
- 2) metody badania toksyczności;
- 3) podstawy toksykokinetyki;
- 4) działanie układowe, mutagenne, genotoksyczne, rakotwórcze, toksykologia rozrodu i immunotoksykologia oraz wpływ substancji chemicznych na

- funkcjonowanie układu hormonalnego;
- 5) metody oceny narażenia na czynniki toksyczne występujące w środowisku życia i w środowisku pracy;
  - 6) zasady szacowania ryzyka wystąpienia skutków zdrowotnych narażenia na środowiskowe czynniki toksyczne;
  - 7) toksykologia żywności;
  - 8) toksykologii i oceny bezpieczeństwa kosmetyków;
  - 9) metody badań stosowane w toksykologicznej diagnostyce kliniczno-sądowej i dla potrzeb środowiska oraz interpretacja wyników;
  - 10) substancje toksyczne występujące w praktyce kliniczno-sądowej;
  - 11) interakcje czynników toksycznych;
  - 12) prawne aspekty bezpieczeństwa chemicznego;
  - 13) zagadnienia regulacyjne procesu rejestracji produktów leczniczych (ludzkich i weterynaryjnych);
  - 14) regulacje prawne dotyczące alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych i nowych substancji psychoaktywnych w toksykologii kliniczno-sądowej;
  - 15) regulacje prawne dotyczące badań środowiskowych (badanie żywności, powietrza, wody pitnej, przygruntowej, akwenów wodnych, odpadów);
  - 16) zasady systemu zapewnienia jakości;
  - 17) wybrane zagadnienia prawno-organizacyjne dotyczące pracy w laboratorium.

B. Wykaz wymaganych umiejętności praktycznych będących przedmiotem szkolenia specjalizacyjnego

Oczekuje się, że osoba specjalizująca się po ukończeniu szkolenia specjalizacyjnego wykaże się umiejętnością:

- 1) identyfikacji zagrożeń;
- 2) oceny narażenia;
- 3) oceny zależności dawka-efekt i dawka-odpowiedź;
- 4) charakterystyki ryzyka (opracowanie na podstawie oceny narażenia i zależności dawka-efekt lub dawka-odpowiedź opinii, która może mieć charakter oceny ryzyka zdrowotnego populacji w wyniku łącznego narażenia na czynniki toksyczne występujące w powietrzu, wodzie, glebie, żywności,

- wysypiskach odpadów);
- 5) komunikowania o ryzyku;
  - 6) pobierania i oznaczania próbek środowiskowych i żywności;
  - 7) interpretacji wyników badań i oceny narażenia;
  - 8) zabezpieczania materiału biologicznego i niebiologicznego oraz metod wykonywania analiz kliniczno-sądowych.

IV. MODUŁY SZKOLENIA SPECJALIZACYJNEGO ORAZ FORMY I METODY KSZTAŁCENIA STOSOWANE W RAMACH MODUŁÓW

MODUŁ I

Toksykologia ogólna - medyczne podstawy toksykologii.

Wprowadzenie do toksykologii narządowej.

Moduł realizowany jest w formie 1 kursu specjalizacyjnego trwającego 80 godzin.

Cel modułu:

uzyskanie wiedzy z zakresu toksykologii ogólnej po uprzednim (koniecznym) uzupełnieniu podstawowych wiadomości z przedmiotów medycznych.

1.(I) Kurs specjalizacyjny: „Toksykologia ogólna - medyczne podstawy toksykologii. Wprowadzenie do toksykologii narządowej”

Cel kursu:

uzupełnienie podstawowej wiedzy z przedmiotów medycznych - anatomii, fizjologii, patofizjologii, patomorfologii, biochemii, patobiochemii, koniecznej do realizacji kursu z zakresu toksykologii ogólnej.

Zakres wiedzy teoretycznej:

1. Medyczne podstawy toksykologii.
  - 1) Wprowadzenie:
    - a) cele i zadania toksykologii;
      - zadania toksykologii w ochronie zdrowia człowieka i środowiska;
    - b) podstawowe pojęcia i definicje w toksykologii:
      - trucizna: rodzaje, działanie, drogi wchłaniania, interakcje, rodzaje zatruć, biomarkery,

- dawki: graniczna, lecznicza, toksyczna, śmiertelna, wchłonięta,
  - zatrucia: rodzaje zatruc, przyczyny zatruc, częstość występowania zatruc;
  - c) mechanizmy i sposoby działania substancji toksycznych;
  - d) teoria receptorowa i określanie interakcji pomiędzy makrocząsteczkami (receptorami) i ksenobiotykami (ligandami). Układy receptorów dla ksenobiotyków;
  - e) działanie toksyczne mieszanin substancji.
- 2) Toksykologia komórkowa i molekularna:
- a) regulacja ekspresji genów przez ksenobiotyki i metody jej oceny;
  - b) genetyczne determinanty wrażliwości na czynniki środowiskowe;
  - c) koncepcja mechanizmów wywoływania skutków szkodliwych (ang. Adverse Outcome Pathway, AOP);
  - d) zastosowanie technologii omicznych (m.in. proteomika, metabolomika, lipidomika), bioinformatycznych (m.in. uczenie maszynowe, sztuczna inteligencja).
- 3) Podstawy patofizjologii i patomorfologii ogólnej:
- a) mechanizmy uszkodzenia: wewnątrzkomórkowe, pozakomórkowe;
  - b) odpowiedź na uszkodzenie: zmiany zwyrodnieniowe i rozrostowe, zapalenia;
  - c) kliniczne objawy działania toksycznego ksenobiotyków na zwierzęta laboratoryjne;
  - d) nomenklatura patomorfologiczna.
- 4) Toksykokinetyka:
- a) wchłanianie, rozmieszczenie i wydalanie związków organicznych;
  - b) wchłanianie, rozmieszczenie i wydalanie substancji nieorganicznych.
- 5) Biotransformacja:
- a) mikrosomalne reakcje oksydacyjno-redukcyjne;
  - b) pozamikrosomalne reakcje oksydacyjno-redukcyjne;
  - c) reakcje hydrolizy;
  - d) reakcje sprzęgania;
  - e) czynniki wpływające na biotransformację;
  - f) modele toksykokinetyczne, podstawy modelowania PBPK.
- 6) Toksykologia doświadczalna - modele badawcze:

- a) metody badania i oceny toksyczności zgodnie z wymogami Unii Europejskiej, EMA/ICH (substancje lecznicze) i Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD);
  - b) metody oceny toksyczności ostrej, podprzewlekłej, przewlekłej. Podstawowe zasady ekspozycji dożołądkowej, inhalacyjnej i na skórę. Metody wyznaczania mediany dawki śmiertelnej i mediany stężenia śmiertelnego (zgodnie z wymogami Unii Europejskiej i OECD);
  - c) metody oceny cytotoksyczności podstawowej;
  - d) modele komórkowe stosowane do oceny cytotoksyczności podstawowej;
  - e) ocena wczesnych i odległych skutków działania cytotoksycznego substancji chemicznych;
  - f) modele alternatywne w ocenie właściwości toksycznych substancji chemicznych;
  - g) zwierzęta laboratoryjne w badaniu doświadczalnym, zasady etycznego postępowania;
  - h) obowiązujące w Polsce i w Unii Europejskiej przepisy prawne dotyczące ochrony zwierząt;
- 7) Efekty odległe działania ksenobiotyków:
- a) działanie mutagenne ksenobiotyków:
    - podstawowe definicje,
    - modele predykcyjne *in silico* w ocenie działania genotoksycznego i mutagennego,
    - systemy stosowane do wykrywania i analizy mutacji: test Ames, HPRT, addukty DNA, analiza aberracji chromosomowych (test wymian chromatyd siostrzanych, test mikrojądrowy, hybrydyzacja *in situ* - FISH),
    - analiza uszkodzeń DNA (nieplanowa synteza DNA test alkalicznej elucji, test kometowy),
    - analiza mutacji w komórkach ssaków (sekwencjonowanie zmutowanych genów w komórkach ssaków przy użyciu techniki PCR, metody chemiczne i fizyczne do identyfikowania fragmentów DNA przenoszących mutacje);
  - b) działanie rakotwórcze substancji chemicznych:

- nowotwory - podstawowe pojęcia, podział. Histoklinika nowotworów łagodnych i złośliwych. Etapy indukowanej chemicznie kancerogenezy; induktory i promotory chemiczne,
- hipotezy kancerogenezy (uszkodzenie DNA, mutacje, aberracje chromosomowe). Onkogeny i geny supresji nowotworów,
- doświadczalne metody oceny działania kancerogennej substancji chemicznych zgodnie z wymogami Unii Europejskiej, EMA/ICH (substancje lecznicze) i OECD.

2. Wprowadzenie do toksykologii narządowej.

1) Skóra:

- a) budowa i czynność skóry;
- b) mechanizmy działania toksycznego na skórę;
- c) odpowiedź skóry na uszkodzenie (cechy morfologiczne uszkodzenia);
- d) nowotwory skóry;
- e) metody *in vivo* i *in vitro* oceny działania toksycznego w odniesieniu do działania ksenobiotyku na skórę;
- f) metody oceny działania uczulającego.

2) Układ pokarmowy:

- a) budowa i czynność układu pokarmowego;
- b) mechanizmy działania toksycznego;
- c) cechy morfologiczne działania toksycznego;
- d) nowotwory przewodu pokarmowego;
- e) metody *in vivo* i *in vitro* oceny działania toksycznego substancji chemicznych w odniesieniu do działania ksenobiotyków na przewód pokarmowy.

3) Układ oddechowy:

- a) budowa i czynność układu oddechowego;
- b) mechanizmy działania toksycznego;
- c) cechy czynnościowe i morfologiczne oraz markery biochemiczne działania toksycznego substancji chemicznych na górne drogi oddechowe i płuca;
- d) nowotwory układu oddechowego;
- e) metody czynnościowe i morfologiczne oceny toksyczności inhalacyjnej substancji chemicznych.

4) Wątroba:

- a) budowa i czynność wątroby;
  - b) mechanizmy działania toksycznego;
  - c) cechy morfologiczne i markery biochemiczne działania toksycznego;
  - d) nowotwory wątroby;
  - e) metody *in vivo* i *in vitro* oceny działania toksycznego na wątrobę.
- 5) Nerki i drogi moczowe:
- a) budowa i czynność nerek;
  - b) mechanizmy działania toksycznego;
  - c) cechy morfologiczne i markery biochemiczne działania nefrotoksycznego;
  - d) nowotwory nerek i dróg moczowych;
  - e) metody oceny działania nefrotoksycznej substancji chemicznych.
- 6) Układ krwiotwórczy (szpik kostny, krew obwodowa, węzły chłonne, śledziona):
- a) budowa i czynność szpiku, węzłów chłonnych i śledziony;
  - b) hematopoeza;
  - c) skład komórkowy szpiku i krwi obwodowej;
  - d) mechanizmy działania toksycznego czynników hemotoksycznych na układ krwiotwórczy i krew obwodową;
  - e) hemoglobinopatie i zaburzenia metabolizmu żelaza;
  - f) zaburzenia krzepnięcia krwi;
  - g) nowotwory układu krwiotwórczego;
  - h) metody badania krwi obwodowej i szpiku.
- 7) Układ sercowo-naczyniowy:
- a) budowa i czynność mięśnia sercowego i naczyń;
  - b) mechanizmy działania czynników chemicznych na mięsień sercowy i naczynia. Zaburzenia krążenia;
  - c) wstrząs toksyczny;
  - d) metody czynnościowe, elektrofizjologiczne i morfologiczne oceny działania czynników chemicznych na serce i naczynia;
  - e) odczynowe zmiany rozrostowe i nowotwory naczyń.
- 8) Gruczoły dokrewne:
- a) budowa i czynność gruczołów dokrewnych;
  - b) cechy czynnościowe i morfologiczne oraz zaburzenia hormonalne wywołane działaniem substancji chemicznych;
  - c) zespoły chorobowe niedoczynności i nadczynności gruczołów dokrewnych;

- d) markery biochemiczne czynności gruczołów dokrewnych;
  - e) indukowane nowotwory gruczołów dokrewnych.
- 9) Układ mięśniowo-szkieletowy:
- a) budowa i czynność kości, stawów i mięśni szkieletowych;
  - b) metabolizm tkanki kostnej;
  - c) cechy morfologiczne, markery biochemiczne i hormonalne działania substancji chemicznych na kości i stawy;
  - d) mechanizmy działania czynników chemicznych na mięsień i płytkę ruchową;
  - e) zmiany czynnościowe i morfologiczne w mięśniach w przebiegu toksycznych neuropatii i miopatii;
  - f) czynnościowe, elektrofizjologiczne i morfologiczne metody oceny działania czynników chemicznych na mięsień szkieletowy;
  - g) nowotwory układu mięśniowo-szkieletowego.
- 10) Układ nerwowy. Wprowadzenie do toksykologii neurobehawioralnej:
- a) budowa i czynność układu nerwowego;
  - b) mechanizmy działania neurotoksycznego ksenobiotyków;
  - c) skutki czynnościowe działania ksenobiotyków (upośledzenia analizatorów czuciowych upośledzenia ruchowe, zaburzenia emocjonalne, zaburzenia wegetatywne, upośledzenia procesów poznawczych i pamięci, zespół uogólnionej nadwrażliwości na substancje chemiczne);
  - d) ocena skutków neurotoksycznych;
  - e) metody behawioralne w ocenie neurotoksyczności;
  - f) ocena stanu czynnościowego układów neurotransmisyjnych.
- 11) Układ rozrodczy:
- a) fizjologia rozrodu;
  - b) badania doświadczalne funkcji rozrodczych (cykl płciowy samic, płodność samic, spermatogeneza, płodność samców);
  - c) rozwój prenatalny potomstwa (embriotoksyczność, fetotoksyczność, teratogenność);
  - d) rozwój postnatalny potomstwa (rozwój fizyczny i neurobehawioralny).
- 12) Układ odpornościowy:
- a) podstawowe dane o układzie odpornościowym;
  - b) immunomodulacja układu odpornościowego przez ksenobiotyki i czynniki

- fizyczne (martwica i apoptoza, immunosupresja, reakcje nadwrażliwości, reakcje autoimmunologiczne);
- c) badania potencjału immunotoksycznego ksenobiotyków na zwierzętach doświadczalnych (modele badawcze *in vivo*, *ex vivo* i *in vitro*);
  - d) zwierzęce modele badawcze stosowane do oceny typu reakcji nadwrażliwości (typ I-IV) na ksenobiotyki;
  - e) ocena układu odpornościowego osób ekspozowanych na ksenobiotyki środowiskowe.

Zakres umiejętności praktycznych:

w czasie kursu osoba specjalizująca się powinna nabyć umiejętności dotyczące:

- 1) podstaw patomorfologii ogólnej i patofizjologii;
- 2) toksykologii komórkowej i molekularnej;
- 3) toksykokinetyki;
- 4) metod badania toksyczności narządowej, działania mutagennego, rakotwórczego;
- 5) toksykologii rozrodu, immunotoksykologii.

Czas trwania kursu: 10 dni (80 godz.).

Forma realizacji kursu: stacjonarnie lub z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość oraz stacjonarnie.

Forma zaliczenia kursu: sprawdzian wiedzy objętej programem kursu u kierownika kursu.

MODUŁ II

Toksykologia środowiskowa

Moduł realizowany jest w formie 1 kursu specjalizacyjnego trwającego 40 godzin,

1.(II) Kurs specjalizacyjny: „Toksykologia środowiskowa”

Cel kursu:

zdobycie umiejętności dokonania oceny narażenia na czynniki toksyczne występujące w środowisku pracy i życia oraz szacowania ryzyka wystąpienia skutków zdrowotnych, a także zdobycie umiejętności analizy toksykologicznej próbek mediów środowiskowych.

Zakres wiedzy teoretycznej:

w czasie kursu osoba specjalizująca się powinna opanować przedstawioną poniżej wiedzę:

- 1) działanie wybranych czynników toksycznych występujących w środowisku pracy i w środowisku życia;
- 2) ocena narażenia:
  - a) monitoring środowiska,
  - b) strategia pobierania próbek różnych elementów środowiska,
  - c) metody pobierania i przechowywania próbek,
  - d) metody oznaczania,
  - e) interpretacja wyników,
  - f) monitoring biologiczny,
  - g) materiał biologiczny i strategia pobierania próbek,
  - h) biomarkery ekspozycji,
  - i) biomarkery efektu,
  - j) biomarkery wrażliwości,
  - k) metody oznaczania,
  - l) interpretacja wyników,
  - m) metody ustalania wartości dopuszczalnych stężeń w materiale biologicznym (DSB);
- 3) szacowanie ryzyka wystąpienia skutków zdrowotnych w wyniku narażenia na czynniki chemiczne:
  - a) etapy postępowania w procesie szacowania ryzyka:
    - identyfikacja zagrożenia,
    - określenie zależności dawka-odpowiedź,
    - ocena narażenia,
    - charakterystyka ryzyka,
    - ocena ryzyka dla związków o działaniu progowym: założenia, metody statystyczne,
    - ocena ryzyka dla związków o działaniu bezprogowym: założenia, metody statystyczne,
  - b) procedury ustalania wartości dopuszczalnych w środowisku pracy i w środowisku życia: dopuszczalne stężenia w powietrzu środowiska pracy

- (NDS, NDSh, NDSP), akceptowane dzienne pobranie (ADI), dawka referencyjna (RfD), dopuszczalna dzienna ekspozycja (PDE),
- c) ocena bezpieczeństwa kosmetyków;
  - 4) działanie promieniowania jonizującego i niejonizującego. Metody oceny narażenia, szacowanie ryzyka wystąpienia skutków zdrowotnych narażenia;
  - 5) zarządzanie ryzykiem;
  - 6) informacja o ryzyku;
  - 7) prawne aspekty bezpieczeństwa chemicznego:
    - a) podstawowe zasady bezpieczeństwa chemicznego,
    - b) zagadnienia bezpieczeństwa chemicznego w organizacjach międzynarodowych,
    - c) bezpieczeństwo chemiczne w aktach prawnych Unii Europejskiej,
    - d) bezpieczeństwo chemiczne w prawie polskim;
  - 8) elementy biostatystyki i podstawy epidemiologii środowiskowej;
  - 9) metody oznaczania czynników toksycznych dla celów środowiskowych.

Zakres umiejętności praktycznych:

w czasie kursu osoba specjalizująca się powinna nabyć umiejętności dotyczące:

- 1) sposobów pobierania próbek powietrza, materiału biologicznego i niebiologicznego w celu oceny narażenia środowiskowego oraz współczesnych metod identyfikacji i oznaczania substancji organicznych i metali;
- 2) procesu szacowania ryzyka wystąpienia skutków zdrowotnych narażenia na czynniki toksyczne w środowisku życia i środowisku pracy oraz o zasadach ustalania wartości dopuszczalnych stężeń w powietrzu i materiale biologicznym;
- 3) prawnych aspektów bezpieczeństwa chemicznego.

Czas trwania kursu: 5 dni (40 godz.).

Forma realizacji kursu: stacjonarnie lub z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość oraz stacjonarnie.

Forma zaliczenia kursu: sprawdzian wiedzy objętej programem kursu u kierownika kursu.

MODUŁ III

Toksykologia żywności

Moduł realizowany jest w formie 1 kursu specjalizacyjnego trwającego 40 godzin.

1.(III) Kurs specjalizacyjny: „Toksykologia żywności”

Cel kursu:

zdobycie wiedzy z zakresu chemicznych zanieczyszczeń występujących w żywności, zasad badań toksykologicznych, analizy zanieczyszczeń oraz analizy ryzyka zdrowotnego.

Zakres wiedzy teoretycznej:

w czasie kursu osoba specjalizująca się powinna opanować przedstawioną poniżej wiedzę:

- 1) strategia bezpieczeństwa żywności;
- 2) zasady analizy ryzyka:
  - a) zanieczyszczenie żywności i ryzyko zdrowotne,
  - b) dopuszczalne dzienne pobranie (ADI) i tymczasowe tolerowane tygodniowe pobranie (PTWI) oraz tymczasowe tolerowane dzienne pobranie (PTDI), maksymalne tolerowane dzienne pobranie (MTDI); zasady badań toksykologicznych substancji dodatkowych i zanieczyszczeń żywności;
- 3) chemiczne zanieczyszczenia żywności:
  - a) toksyny naturalne: mykotoksyny, toksyny bakteryjne, alkaloidy,
  - b) pierwiastki toksyczne (kadm, ołów, rtęć, arsen),
  - c) azotany (III) i azotyny (V), nitrozoaminy, aryloaminy,
  - d) pestycydy,
  - e) dioksyne, polichlorowane bifenyle, uniepalniacze, związki perfluorowane,
  - f) wielopierścieniowe węglowodory aromatyczne (WWA),
  - g) substancje radioaktywne,
  - h) furany, akryloamid,
  - i) substancje migrujące z opakowań żywności;
- 4) analityka zanieczyszczeń żywności;
- 5) limitowanie zanieczyszczeń w żywności;

- 6) urzędowa kontrola pozostałości chemicznych; aktualne uregulowania prawne obowiązujące w Polsce i Europie w zakresie bezpieczeństwa żywności;
- 7) suplementy diety oraz substancje celowo dodawane do żywności.

Zakres umiejętności praktycznych:

w czasie kursu osoba specjalizująca się powinna nabyć umiejętności dotyczące:

- 1) zasad analizy ryzyka;
- 2) znajomości zasad właściwego pobierania i przygotowania próbek żywności do badań z wykorzystaniem odpowiedniego sprzętu laboratoryjnego;
- 3) wykonania wybranych analiz przy użyciu odpowiednich metod analitycznych (TLC, AAS, HPLC-DAD, LC/MS/MS, GC/MS/MS, elektroforeza kapilarna i izotachforeza kapilarna);
- 4) interpretacji otrzymanych wyników badań z uwzględnieniem analizy statystycznej umożliwiającej ocenę zdatności danego produktu do spożycia;
- 5) analizy chemicznej i analitycznej zanieczyszczeń żywności, obecności alergenów, wybranych markerów psucia się żywności, obecności pierwiastków/związków chemicznych w toksycznych stężeniach.

Czas trwania kursu: 5 dni (40 godz.).

Forma realizacji kursu: stacjonarnie lub z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość oraz stacjonarnie.

Forma zaliczenia kursu: sprawdzian wiedzy objętej programem kursu u kierownika kursu.

Moduł IV

Wprowadzenie do toksykologii klinicznej i sądowej

Moduł realizowany jest w formie 1 kursu specjalizacyjnego trwającego 40 godzin.

1.(IV) Kurs specjalizacyjny: „Wprowadzenie do toksykologii klinicznej i sądowej”

Cel kursu:

uzyskanie wiedzy na temat specyfiki metod analitycznych stosowanych w toksykologii klinicznej i sądowej, interpretacji wyników oraz diagnostyki zatruc.

Zakres wiedzy teoretycznej:

w czasie kursu osoba specjalizująca się powinna opanować przedstawioną poniżej wiedzę:

- 1) podstawy diagnostyki laboratoryjnej ostrych zatruc;
- 2) metody stosowane w diagnostyce ostrych zatruc:
  - a) metody przesiewowe (szybkie testy, metody immunochemiczne, TLC, ASA),
  - b) metody potwierdzające (metody immunochemiczne, GC, HPLC, MS, ASA);
- 3) analiza chemiczno-toksykologiczna;
- 4) walidacja metod analitycznych;
- 5) materiały do badań i ich wartość diagnostyczna w toksykologii klinicznej i sądowej;
- 6) interpretacja wyników analizy toksykologicznej;
- 7) alkohol i środki podobnie działające do alkoholu;
- 8) regulacje prawne dotyczące alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych i nowych substancji psychoaktywnych;
- 9) trucizny lotne w toksykologii kliniczno-sądowej;
- 10) pestycydy, produkty biobójcze w toksykologii kliniczno-sądowej;
- 11) metale i aniony w toksykologii kliniczno-sądowej;
- 12) interakcje ksenobiotyków.

Zakres umiejętności praktycznych:

w czasie kursu osoba specjalizująca się powinna nabyć umiejętności dotyczące:

- 1) sposobów pobierania, zabezpieczania, transportu i przechowywania próbek biologicznych i niebiologicznych dla potrzeb toksykologii klinicznej i sądowej;
- 2) interpretacji wyników analizy toksykologicznej materiału biologicznego.

Czas trwania kursu: 5 dni (40 godz.).

Forma realizacji kursu: stacjonarnie lub z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość oraz stacjonarnie.

Forma zaliczenia kursu: sprawdzian wiedzy objętej programem kursu u kierownika kursu.

MODUŁ V

Wybrane zagadnienia prawno-organizacyjne, zasady systemu zapewnienia jakości

Moduł realizowany jest w formie 1 kursu specjalizacyjnego trwającego 16 godzin.

1.(V) Kurs specjalizacyjny: „Wybrane zagadnienia prawno-organizacyjne. Zasady systemu zapewnienia jakości”

Cel kursu:

zdobycie wiedzy na temat prawnych podstaw działania laboratoriów toksykologicznych, organizacji pracy w laboratorium oraz zasad bezpieczeństwa pracy.

Zakres wiedzy teoretycznej:

w czasie kursu osoba specjalizująca się powinna opanować przedstawioną poniżej wiedzę:

- 1) prawne podstawy działania laboratoriów wykonujących badania toksykologiczne materiału biologicznego;
- 2) zasady klasyfikacji i oznakowania substancji toksycznych (Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1272/2008 z dnia 16 grudnia 2008 r. Dz. Urz. UE L353 z dnia 31.12.2008);
- 3) zasady bezpieczeństwa pracy w laboratorium;
- 4) podstawy organizacji i zarządzania jednostkami ochrony zdrowia;
- 5) organizacja pracy w laboratorium:
  - a) zasady akredytacji,
  - b) przygotowanie księgi jakości i procedur badawczych,
  - c) walidacja metod analitycznych, szacowanie niepewności,
  - d) zasady prowadzenia audytu wewnętrznego,
  - e) prowadzenie wewnątrz laboratoryjnego systemu kontroli jakości,
  - f) zasady pracy z materiałem biologicznym,
  - g) znaczenie udziału w systemach międzylaboratoryjnych badań porównawczych w dziedzinie badań toksykologicznych,
  - h) materiały odniesienia,

- i) uregulowania prawne dotyczące usuwania odpadów toksycznych i biologicznych.

Czas trwania kursu: 2 dni (16 godz.).

Forma realizacji kursu: z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość lub stacjonarnie.

Forma zaliczenia kursu: sprawdzian wiedzy objętej programem kursu u kierownika kursu.

Kurs jednolity

Kurs specjalizacyjny: „Prawo medyczne”

Cel kursu:

oczekuje się, że osoba realizująca szkolenie specjalizacyjne po ukończeniu kursu wykaże się znajomością podstawowych przepisów prawa w zakresie wykonywania zawodu w dziedzinach mających zastosowanie w ochronie zdrowia oraz odpowiedzialnością.

Zakres wymaganej wiedzy:

- 1) zasady sprawowania opieki zdrowotnej w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) zasady wykonywania działalności leczniczej:
  - a) świadczenia zdrowotne,
  - b) podmioty lecznicze – rejestracja, zasady działania, szpitale kliniczne, nadzór,
  - c) nadzór specjalistyczny i kontrole;
- 3) zasady wykonywania zawodu w dziedzinach mających zastosowanie w ochronie zdrowia:
  - a) definicja zawodu mającego zastosowanie w ochronie zdrowia,
  - b) prawo wykonywania zawodu,
  - c) uprawnienia i obowiązki zawodowe,
  - d) kwalifikacje zawodowe,
  - e) eksperyment medyczny,
  - f) zasady prowadzenia badań klinicznych,
  - g) dokumentacja medyczna,
  - h) prawa pacjenta a powinności pracownika ochrony zdrowia;

- 4) zasady powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego:
  - a) prawa i obowiązki osoby ubezpieczonej i lekarza ubezpieczenia zdrowotnego,
  - b) organizacja udzielania i zakres świadczeń z tytułu ubezpieczenia zdrowotnego,
  - c) dokumentacja związana z udzielaniem świadczeń z tytułu ubezpieczenia;
- 5) zasady działania samorządów zawodowych w ochronie zdrowia:
  - a) zadania samorządów w ochronie zdrowia,
  - b) prawa i obowiązki członków samorządów w ochronie zdrowia,
  - c) odpowiedzialność zawodowa pracowników ochrony zdrowia – postępowanie wyjaśniające przed rzecznikiem odpowiedzialności zawodowej, postępowanie przed sądem;
- 6) odpowiedzialność prawna pracowników ochrony zdrowia – karna, cywilna:
  - a) odpowiedzialność karna (nieudzielenie pomocy, działanie bez zgody, naruszenie tajemnicy),
  - b) odpowiedzialność cywilna (ubezpieczenie od odpowiedzialności cywilnej).

Czas trwania kursu: 2 dni (16 godz.).

Forma realizacji kursu: z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość lub stacjonarnie.

Forma zaliczenia kursu: potwierdzenie uczestnictwa w kursie oraz zaliczenie sprawdzianu z zakresu wiedzy objętej programem kursu.

V. FORMY I METODY SAMOKSZTAŁCENIA

A. Przygotowanie pracy poglądowej lub oryginalnej

Osoba specjalizująca się zobowiązana jest do przygotowania pod kierunkiem kierownika specjalizacji pracy poglądowej lub pracy oryginalnej, których temat odpowiada programowi szkolenia specjalizacyjnego.

B. Studiowanie piśmiennictwa

Osoba specjalizująca się zobowiązana jest pogłębiać wiedzę przez stałe śledzenie i studiowanie literatury fachowej polskiej i/lub obcojęzycznej dotyczącej toksykologii. Piśmiennictwo będzie okresowo aktualizowane.

VI. METODY OCENY WIEDZY I UMIEJĘTNOŚCI PRAKTYCZNYCH

A. Kolokwia i sprawdziany umiejętności praktycznych

Osoba specjalizująca się zdaje kolokwia i sprawdziany:

- 1) na zakończenie kursu specjalizacyjnego sprawdzian z zakresu wiedzy określonej programem kursu – u kierownika kursu;
- 2) na zakończenie modułu kolokwium z zakresu wiedzy teoretycznej objętej programem danego modułu – u kierownika specjalizacji.

B. Ocena pracy pogładowej lub pracy oryginalnej

Oceny i zaliczenia przygotowanej przez osobę specjalizującą się pracy pogładowej lub oryginalnej dokonuje kierownik specjalizacji.

C. Ocena znajomości piśmiennictwa

Osoba specjalizująca się przedstawia jeden raz w roku sprawozdanie z przeglądu piśmiennictwa fachowego. Oceny dokonuje kierownik specjalizacji.

STANDARDY SZKOLENIA SPECJALIZACYJNEGO

1. Liczba i kwalifikacje kadry dydaktycznej

Szkolenie specjalizacyjne powinno odbywać się na poziomie uniwersyteckim i może być prowadzone przez jednostkę szkolącą, która prowadzi działalność odpowiadającą profilowi szkolenia specjalizacyjnego w dziedzinie toksykologii i została wpisana na listę jednostek posiadających akredytację oraz spełnia następujące warunki:

- 1) posiada zakłady naukowe zajmujące się przynajmniej dwoma z zagadnień objętych programem kursów lub ma zawarte umowy z innymi zewnętrznymi placówkami umożliwiające prowadzenie takich kursów;
- 2) zatrudnia odpowiednią liczbę specjalistów, którzy mogą pełnić rolę kierownika specjalizacji lub ma zawarte umowy z innymi specjalistami spoza jednostki;
- 3) zatrudnia inne odpowiednio wykwalifikowane osoby, które będą realizować zajęcia dydaktyczne przewidziane w programie specjalizacji lub ma zawarte odpowiednie umowy z innymi instytucjami na realizację takich zadań;
- 4) kierownikiem specjalizacji może być osoba posiadająca tytuł specjalisty w dziedzinie toksykologii albo osoba posiadająca decyzję ministra właściwego do spraw zdrowia o uznaniu dotychczasowego dorobku naukowego lub zawodowego za równoważny ze zrealizowaniem programu szkolenia specjalizacyjnego w dziedzinie toksykologii, albo osoba, której minister właściwy do spraw zdrowia powierzył, w drodze decyzji, obowiązki specjalisty w dziedzinie toksykologii.

2. Baza dydaktyczna do prowadzenia szkolenia specjalizacyjnego

- 1) Baza dydaktyczna do prowadzenia kursów specjalizacyjnych powinna być dostosowana do liczby osób realizujących szkolenie specjalizacyjne. Jednostka szkoląca zapewnia odpowiednie miejsca realizacji kursów specjalizacyjnych, wyposażone w sprzęt niezbędny do nabywania wiedzy i kształcenia umiejętności praktycznych objętych programem specjalizacji:

- a) sale seminaryjno-wykładowe i ćwiczeniowe wyposażone w rzutnik multimedialny, komputer i niezbędne pomoce dydaktyczne,
  - b) laboratoria i pracownie stosownie wyposażone w konieczne do przeprowadzenia zajęć pomoce dydaktyczne, sprzęt, aparaturę i odczynniki,
  - c) bibliotekę posiadającą niezbędne piśmiennictwo, dostęp do Internetu.
- 2) Zajęcia służące zdobyciu wiedzy (wykłady, seminaria) mogą być realizowane zdalnie, z wykorzystaniem środków komunikacji na odległość w czasie rzeczywistym lub asynchronicznie.
  - 3) Kursy specjalizacyjne objęte programem specjalizacji może realizować jednostka szkoląca w ramach swojej struktury organizacyjnej lub mogą realizować inne podmioty, z którymi jednostka szkoląca zawarła porozumienie na ich realizację.
  - 4) Miejscem stażu podstawowego jest miejsce pracy lub miejsce, do którego specjalizujący się został oddelegowany do odbycia stażu podstawowego. Do takich miejsc należą wyższe uczelnie, instytuty naukowo-badawcze zajmujące się oceną toksyczności, oceną narażenia na czynniki toksyczne w środowisku życia lub w środowisku pracy lub prowadzące badania z zakresu programu specjalizacji.

3. Sposób realizacji programu szkolenia specjalizacyjnego

- 1) Realizacja programu szkolenia specjalizacyjnego uwzględnia aktualną wiedzę, osiągnięcia teorii i praktyki oraz wyniki badań naukowych istotnych dla szkolenia specjalizacyjnego w dziedzinie toksykologii.
- 2) Jednostka szkoląca zapewnia sprawną organizację procesu dydaktycznego. Dobór metod kształcenia jest właściwy dla realizowanych celów kształcenia.
- 3) Realizacja programu szkolenia specjalizacyjnego odbywa się na podstawie harmonogramu zajęć opracowanego w formie pisemnej.
- 4) Harmonogram powinien określać realizację modułów tematycznie, wraz ze związanymi z nimi kursami, określonym czasem i miejscem ich realizacji oraz kadrą prowadzącą. Ewentualne zmiany terminów/kadry dydaktycznej są dopuszczalne w trakcie realizacji szkolenia specjalizacyjnego i jest za nie odpowiedzialny organizator kształcenia.

- 5) Szkolenie specjalizacyjne odbywa się poprzez uczestniczenie w kursach specjalizacyjnych, w wytypowanych instytucjach, samokształcenie drogą studiowania piśmiennictwa oraz nabywanie doświadczenia w wyniku realizacji zadań praktycznych.
- 6) Ocena wiedzy i nabytych umiejętności uwzględnia wiedzę i umiejętności praktyczne określone w programie szkolenia specjalizacyjnego.
- 7) Jednostka szkoląca prowadzi dokumentację przebiegu szkolenia specjalizacyjnego.

4. Wewnętrzny system oceny jakości kształcenia

Dla właściwego przebiegu procesu kształcenia poszczególne jednostki szkolące dokonują analizy i oceny zdobywanych wiadomości i umiejętności na podstawie informacji zbieranych od osób realizujących szkolenie specjalizacyjne i od kadry dydaktycznej. Osoby realizujące szkolenie specjalizacyjne będą objęte sondażem (drogą anonimowej ankiety) o poziomie i jakości kształcenia (przygotowaniu kadry, bazy do realizacji programu itp.). Przedmiotem oceny jakości szkolenia specjalizacyjnego będzie w szczególności:

- 1) realizacja programu specjalizacji, organizacja i przebieg szkolenia specjalizacyjnego, harmonogram kursów specjalizacyjnych i innych form kształcenia, sposób oceniania wiedzy i umiejętności praktycznych;
- 2) stopień przydatności przekazywanej wiedzy oraz umiejętności praktycznych;
- 3) sposób prowadzenia zajęć, stosowane metody kształcenia i pomoce dydaktyczne.

Na podstawie wyników ankiet proces szkolenia specjalizacyjnego w dziedzinie toksykologii będzie w razie potrzeby modyfikowany.